

מסכת מועד קטן – שיעור ה'

בביאור דברי המשנה (בעיקר ע"י ביאורי הרמב"ם והמאירי)

אליעזר דיינה, ediena@torontotorah.com

בית הבחירה (מאירי) מסכת מועד קטן דף ב עמוד א

והמשנה הראשונה ממנו תחל לבאר במלאכות המותרות ועל איזה צד הם מותרות ותחלת הדברים צריך אתה לידע שלא נאסרה בו מלאכה אלא מדברי סופרים... והרבה גאונים כתבו שהיא מן התורה... ובתלמוד המערב אמרו אמ"ר בון אלו היו חברי נמנין עמי הייתי מתיר מלאכה במועד כלום תקנו את המועד אלא שיהו אוכלין ושותין ועוסקין בתורה הללו אוכלין ושותין והולכין ופוחזין ומאחר שהוא אומר כלום תקנו וכו' הורו שאין איסור מלאכה שבו אלא מדברי סופרים ומ"מ הם מפרשים שצורך המועד הותרה מן התורה וחכמים אסרו בה כיוון מלאכה וטורח יתר ועל זה אמרו שהיה מתירה ואין נראה כן שהרי מלאכה סתם אמרו ועל זו סמכו לחלק בין מלאכה למלאכה וכלל דבריהם בענין זה הוא שכל מלאכה שיש הפסד באיחורה מותר לעשותה ובלבד שלא בטורח יתר ולא כל הפנים שוים בו אלא לפי האבדה התירו את הטורח והוא שאמרו בפרק שני י"ב ב' הלכות מועד כהלכות כותיים לומר שהן עקרות ואין למדות זו מזו כהלכות כותיים שאין למדין דבר מדבר שאין להם לא גזרה שוה ולא בנין אב והוא שאמרו בגמ' פסידא אין הרוחה לא ואף פסידא מיטרח לא טרחינן ר"ל טירחא יתירא אלמא הרוחה אף בלא טורח יתר או פסידא בטורח יתר אסורה אבל פסידא בטורח שאינו יתר מותר והוא הדין להרוחה בלא שום טורח לדעת קצת כמו שיתבאר בענין מושכין את המים מאילן לאילן לדעת המפרשה בבית הבעל:

ומעתה התחילו בביאור ענינים אלו... אמר הר"ם... אבל אם יש עמל הרבה אסור לעשותו במועד ולפיכך אסור להשקות הארץ הצמאה במועד ממי הקילון וכיוצא בהן והם המים המכונסין במקום נמוך לפי שצריך להשקות מהם בכלי ויש בו עמל הרבה וזהו ענין קילון כלומר בור עמוק וכן מי גשמים שמתקבצים מהם אגמים וכשהגשמים פוסקים יתמו המים הבאים לאגמים ויצטרך להשקות מהם בכלי ועוגיות הוא שיחפור סביב עקרי האילנות חפירות קטנות יתקבצו שם המים וכבר קדם לך בתענית עג עוגה... אמת המים היא שוקת המים ואסור לחפור אותה בשנה שביעית לפי שהוא מתקן הארץ שבצדה לזרע כי היא מתלחחת בלחלוח המים ותצמיח וכבר ידעת ונתבאר לך בשביעית כי כל שבחי הארץ והמלאכות והאילנות הם אסורין בשביעית שנאמר ושבתה הארץ שבת לה' ומתקנין את המקולקלת פי' שיוסיף להעמיקן ויהיו מתוקנין כהוגן וקלקול המים מה שנפסד בברכות המים מותר לתקן ולהשוותן ואם רבים (המים) צריכין להם לאותן הברכות כגון המעיינות ששותין מהן רבים מותר לחפור אותן בחולו של מועד וכל צרכי הרבים הם קציצת הקוצים והשוואת הדרכים ובנין הגשרים ודוגמתן והממונים יוצאין לעקור הכלאים בחולו של מועד כי שכירות העוקרו חובה על בית דין ולוקחין אותו השכירות מתרומת הלשכה ובני אדם בחולו של מועד בטלים ונשכרים בזול ויש בזה ריוח לתרומת הלשכה והלכה כחכמים...

ובשביעית פי' אע"פ שעבודת קרקע אסורה בשביעית דוקא בעבודה חשובה כגון זריעה וחרישה וזמירה וזיבול וקירסום... אבל עבודה שאינה חשובה כגון השקאה שצריכה לעשות תמיד אינה נאסרת ומשקין ספיחין היוצאין מאליהן שבמקום פסידא לא גזרו ואפי' בזמן שהיתה שביעית נוהגת בו מן התורה ודברים אלו לא הותרו אלא בבית השלחין (לא במועד ולא בשביעית) אבל בבית הבעל... שאלו היו משקין אותו היה ריוח בהשקאתו אין משקין אותו לא במועד ולא בשביעית וכן הלכה ויש מי שסובר שבשביעית אף בבית הבעל

הותר ואינו כלום שאף בשביעית לא הותר אלא במקום פסידא ומ"מ מה שאמ' בין ממעיין וכו' וכן אבל לא ממי גשמים ולא בקילון ודאי במועד נאמרה ולא בשביעית שכל מה שהותר בשביעית אף בטורה יתר הותר כמו שנבאר בסמוך אבל במועד הוצרך לומר בין ממעיין וכו' ובא להשמיענו שמה שהותרה השקאה בבית השלחין הותר אפי' ממעיין שיוצאה עכשו בתחלה אע"פ שהיה לנו לחוש בו שמא יפלו כותלי החרין למעיין ויבא לתקנו במועד ואיכא טרחא יתירא או שמא אף איסור שלא אמרו חוטטין בבורות שיחין ומערות של יחיד אלא לצורך המועד ואעפ"כ אין חוששין לזו וכל שכן ממעיין הישן שכבר נתחזקו כותליו ואין בהם חששא זו ומ"מ פי' בגמ' שבבית הבעל אף בישן אסור וכן הלכה:

(תוספות יום טוב – ובשביעית - כתב הר"ב דבשביעית שרי להשקות בין שדה בית הבעל כו'. וכ"כ התוספות בדף ו' ע"ב בשם רש"י ומשום דבירושלמי מוקים למתניתין דספ"ב דשביעית כמתניתין ג' דלקמן. והתם פי' לה רש"י וכן הר"ב בשדה הבעל. ש"מ דהיא מתניתין נמי בבעל איירי ורבי שמעון מתיר שם וכן הלכה כמו שאכתוב שם בס"ד. והטעם דבשביעית שרי יותר מחה"מ משום טעם הירושלמי שאעתיק לקמן [בד"ה אבל אין כו'] וכ"כ בכ"מ פ"א מהלכות שמטה דמההוא טעמא אתינן. אבל הרמב"ם נראה שאינו סובר כרש"י והר"ב אלא דבית הבעל נמי אסור בשביעית והיא דספ"ב דשביעית כתב בהזיא דשרייה משום האילנות שלא יפסדו וכן מוקים למתני' ג' דלקמן דמדמי לה בירושלמי כמו שאכתוב שם בס"ד ופשטא דמתניתין דהכא משמע ודאי דבשביעית נמי לא שרי אלא דשלחין וכן העתיקה הרמב"ם:

אבל אין משקין כו' - אמועד קאי דגבי שביעית לא חיישינן לטרחא יתירא הר"ן. [וזה אף להרמב"ם דלעיל בסוף ד"ה ובשביעית כו' וכדלקמן בד"ה ואין עושין כו']. וטעמא כדמפרש בירושלמי דשביעית ע"י שהוא מותר במלאכה פי' שאינה דקרקע התיירו אפי' בדבר של טורה. א"נ שביעית ע"י שזמנה מרובה כו'. ולא מסתבר לעשות ז' ימים האחרונים כז' דרגל:)

(ריטב"א - ובשביעית. יש פירושים שכתוב בהם לא שנא שלהין ולא שנא בית הבעל כדאמרינן בגמרא אבות אסור רחמנא ולא תולדות, ולא יתכן לפרש כן דהא תנא ערבינהו במועד ובשביעית, וכן מה שפירש רבינו שלמה דהא דתנן אבל לא מימי הקילון אמועד בלחוד קאי לא משמע הכי מלישנא דמתני' כלל וכל כי האי גוונא הוה ליה לפרושי בגמרא, אלא ודאי מתני' כפשטה דאע"ג דמדאורייתא תולדות שרו והשקאה תולדה, חכמים אסרו תולדות בדבר שאינו אבד, ואסרו ג"כ בדבר האבד דבר של טורה, עשאוהו כעין חולו של מועד בדבר זה, והא תניא בגמרא (ג' א') שאין עודרין ואין מפסגין ואין מאבקין וכולה ברייתא ואוקמה תלמודא מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא.)

אבל לא ממי גשמים בא להשמיענו שמה שהותרה השקאה במועד בבית השלחין דוקא שלא בטורה יתר כגון מן הנהר ומן המעיין ומאמת המים שיכול להשקות ברגליו ר"ל שיעשה ברגליו דרך בשדה שיכנסו בו המים לשדה אבל מי גשמים ר"ל המתאספין בחריצין שבצד השדה אע"פ שהם מתמלאים ויכול להשקות מהם ברגליו אסור שהרי כשיחסרו המים אין יוצאין משם בדרך זה אלא שהוא צריך לדלותם בדלי אלא שאם נתחדש מן המים שבגשמים אגם גדול שאין לחוש לחסרונו מותר ואין גוזרין בהם משום מי קילון וכן יתבאר בגמרא:

ולא ממי הקילון פירשו גדולי הרבנים שהוא בור עמוק של מים המכונסין וצריך לדלותם וי"מ ביב שאמת המים עוברת תחתיו והיא מכוסית בבנין ויש חלונות במקומות שבכסוי שפותחין אותן ודולין בהם וכן הלכה

שלא נאסר דבר זה אלא במועד שיש בו צד איסור מלאכה של טורח וכל שיש בה טורח יתר אפי' במקום פסידא נאסר אבל בשביעית כל שאנו מתירין בו אין לנו ולטרחו שלא נאסר טורח בשביעית שהרי לא נאסר אלא בעבודת קרקע וכל שהותר מכללו בעבודה שבקרקע יטרח כמה שירצה ואנו אין לנו כמו שביארנו:

ואין עושין עוגיאות לגפנים פי' **חריצים עגולים שעושים בעקרי הגפנים כדי להתעכב שם מי הגשמים אחר שיתמלאו להיות הגפנים משקיין בהם בנחת מעט מעט ואפי' בבית השלחין אסור לעשותן במועד מפני שיש טורח יתר בהפירתן ובשביעית מיהא מותר על הדרך שביארנו במי גשמים ובקילון ומפרש בגמ' שלא נאסר אלא בחדשות אבל בישנות ר"ל שנעשו כבר ונתקלקלו הרי זה מתקנם במועד והוא שהקשו בגמרא והא רב יהודה שרא למיעבד בונכי ר"ל עוגיאות והיאך אתה אוסרה ותירץ הא בחדתי הא בעתיקי כלומר דבחדתי הוא דאסור הא בעתיקי מותר וכן הלכה ולא סוף דבר לגפנים אלא שאף לעיקרי זיתים עושין כן ואם נעשו כבר ונטמטמו מכל וכל פירשו מגדולי המפרשים שהן כחדשות ואסור כדרך שאמרו באמה המקולקלת שאם נסתמה כולה אסור לתקנה כמו שאסור לעשותה מתחלה אלא שהם פירשו שאע"פ שבאמת המים לא התירו אא"כ נשאר בה טפח בזה כל שהחריץ ניכר בהם מעט דיו בכך שבאמת המים צריך שיעברו המים בתוכה ובפחות מטפח אינה ראויה לכך מפני שהן באין בשטף ובוקעין גדותיה של אמה ויוצאין אבל עוגיאות אינן עשוין אלא להתכנס המים לתוכן ובחריץ כל שהוא הן מתכנסות לשם **וקצת גאוני ספרד פי' בזה מה שנ' כאן בחדתי שהוא מוסב על הנטיעות לא על העוגיאות** ופסקו שלצורך נטיעות ילדות עושין אותן אפי' לכתחלה מפני שהפסידן ממהרת ובישנות אסור ואין הדברים נראין שאלו היה אומר לשון ילדה וזקנה ובשביעית מיהא מותר אף לחפרן לכתחלה כמו שיתבאר בגמרא:**

ראב"ע אומר אין עושין את האמה בתחלה במועד ובשביעית פי' רגילין היו לעשות בור להתכנס בו מים הרבה ועושין חריצין שבקרקע ארוכים על פני כל השדה ברוחב אמה ובעומק אמה והמים הולכין בהם סביב כל השדה ומשדה לשדה **ואותו חריץ נקרא אמה על שם תכונת רחבו ועמקו** ואומר עכשו שאין עושין אותן בתחלה במועד אף לצורך בית השלחים מפני שזה טורח יתר ולא בשביעית אע"פ שכל שהותר בו מכלל עבודה שבקרקע אין לנו בטרחו ולא כלום פי' בגמ' הטעם מפני שנראה כחופר לצורך זריעה וחכמים לא חששו על כך מפני שהחופר לזריעה חופר ומניח במקומו וזה חופר ומטיל לחוץ ומתוך כך הם מתירין לעשותה מתחלה בשביעית ואם היה חופר ומתקן העפר על אגפיה אף חכמים מודים באיסור מפני שמכשיר אגפיה לזריעה ואע"פ שאינו מכויין לכך מ"מ עבודה גמורה היא ואין כאן הוכח שלא יהא מתכוין לכך:

ומתקנין את המקולקלת במועד ר"ל שאין עושין את האמה לכתחלה אלא שאם נטמטמה ונסתמה בעפר הרבה שנפל לתוכה חוזר ופותחה במועד **והלכה כחכמים** ופי' בגמ' דוקא שלא נסתמה מכל וכל אלא שנשאר בה פתח טפח ומכיון שנשאר בה טפח חוזרין ופותחין עד תשלום ששה טפחים שהוא שיעורה הראשון אבל אם לא היה בה פתח טפח הרי היא כסתומה מכל וכל ואין אומרים שבפתיחת חצי טפח יהא רשאי להעמיקה עד שלשה טפחים דפתיחת חצי טפח לא כלום הוא וכן אין אומרים שאם נפתחה טפחים יהא רשאי להעמיקה עד שנים עשר דכל כי הא טירחא יתירא הוא אבל אם היתה פתוחה טפחים שאלו בגמ' אם יכול להעמיקה עד שבעה או דוקא עד ששה ויראה לפסוק שאינו מעמידה אלא עד ששה כשיעור הנתון לכלם מן הסתם שמאחר שדיו בכך טורח זה למה שהרי יש בהעמקתו טורח יתר בהשלכת העפר ומגדולי המחברים חולקין בזו לומר שאם היתה פתוחה טפחים מעמידה עד שבעה: